

ILARION ALFEYEV
MITROPOLIT DE VOLOKOLAMSK

LUMEA DUHOVNICEASCĂ
A SFÂNTULUI ISAAC SIRUL

Cuvânt înainte de
Kallistos Ware, Mitropolit de Diokleia

Traducere de Dragoș Dâscă

Carte tipărită cu binecuvântarea
Înaltpreasfințitului
TEOFAN
Mitropolitul Moldovei și Bucovinei

Colecția „Patristica” este coordonată de
Dragoș Dâscă și Pr. Cezar Țăbâră

Referent științific:

Prof. univ. dr. Ștefan Munteanu,
Institutul de Teologie Ortodoxă „Saint Serge”, Paris

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
ILARION ALFEYEV, mitropolitul de Volokolamsk

Lumea duhovnicească a Sfântului Isaac Sirul / Ilarion
Alfeyev, Mitropolitul de Volokolamsk ; trad. din lb. eng. de
Dragoș Dâscă ; cuvânt înainte de Kallistos Ware. - Iași :
Doxologia, 2013

Bibliogr.

Index

ISBN 978-606-666-124-9

I. Dâscă, Dragoș (trad.)

II. Ware, Kallistos (pref.)

235.3 Isaac Sirul

929 Isaac Sirul

© Această carte a fost publicată în limba engleză de Liturgical Press,
Saint John's Abbey, Collegeville, Minnesota 56321, USA
(Hilarion Alfeyev, *The Spiritual World of Isaac the Syrian*, 2000)
și este publicată cu acordul oferit de Liturgical Press

© DOXOLOGIA, 2013

ISBN: 978-606-666124-9

CUPRINS

Cuvânt înainte († Kallistos, Mitropolit de Diokleia)	11
Introducere	
Isaac din Ninive, scriitor duhovnicesc al Bisericii Răsăritului	17
1. Biserica Răsăritului în vremea lui Isaac	18
2. Hristologia Bisericii Răsăritului	22
3. Viața lui Isaac Sirul	28
4. Scrierile lui Isaac	32
5. Izvoarele teologiei lui Isaac	35
Capitolul I	
Dumnezeu, universul și neamul omenesc	39
1. Iubirea dumnezeiască ce se dezvăluie prin lumea creată	39
2. Structura lumii create	48
3. Întruparea	53
Capitolul al II-lea	
Calea unui singuratic	65
1. Singurătate și lepădare de lume	65
2. Iubirea de Dumnezeu și iubirea de aproapele	71
3. Liniștire și tăcere	80
4. O cale monahală către Dumnezeu	85
Capitolul al III-lea	
Nevoințe pe calea către Dumnezeu	93
1. Ispitele	93
2. Experiența părăsirii	102

Capitolul al IV-lea	
Smerenia	111
1. Smerenia ca impropriere a lui Dumnezeu	111
2. Smerenia – calitate lăuntrică	116
3. Semne exterioare de smerenie	122
Capitolul al V-lea	
Lacrimile	129
1. Pocăința	129
2. Lacrimile amare și lacrimile dulci	134
Capitolul al VI-lea	
Școala rugăciunii	143
1. Rugăciunea	144
2. Aspectele exterioare ale rugăciunii	150
3. Rugăciunea înaintea crucii	162
4. Citirea	173
5. Rugăciunea de noapte	183
6. „Rânduiala robului” și „rânduiala celui liber”	192
7. Rugăciunea pentru lume	200
8. Meditarea la Dumnezeu și rugăciunea curată	206
Capitolul al VII-lea	
Viața în Dumnezeu	215
1. „Rugăciunea duhovnicească” și liniștea minții	216
2. Contemplarea	221
3. Vederi, descoperiri, înțelegeri	226
4. „Adumbrire” și „luminare”	233
5. Uimirea	238
6. „Îmbătarea” cu iubirea de Dumnezeu	245
7. Credință și cunoaștere	252
Capitolul al VIII-lea	
Viața veacului ce va să fie	265

1. Meditarea la lumea viitoare	265
2. Viața de după moarte	269
3. Pedepsă veșnică sau mântuire universală?	277
4. Iubirea dumnezeiască ce se dezvăluie în soarta finală a lumii	285
Concluzii	
Influența nepieritoare a Sfântului Isaac Sirul	291
Bibliografie	295
Indice de termeni siriaci	309
Indice de referințe scripturistice	311
Indice general	315

Cuvânt înainte

Îmi amintesc limpede ziua în care am întâlnit numele Sfântului Isaac Sirul pentru prima dată. Se întâmpla acum vreo patruzeci de ani. Într-o antologie populară, lângă un pasaj din Spinoza, se aflau aceste cuvinte ale lui Isaac: „Ce este inima plină de milă?... Arderea inimii pentru toată zidirea, pentru oameni, pentru păsări, pentru animale, pentru diavoli și pentru toată făptura”. Isaac vorbește mai departe despre lacrimile vărsate de cel care are o astfel de inimă, atunci când se confruntă cu durerea și nefericirea oricărei vietăți: „Din mila multă și apăsătoare ce stăpânește inima și din stăruință, inima se micșorează și nu mai poate răbda, sau auzi, sau vedea vreo vătămare, sau vreo întristare cât de mică, ivită în vreo zidire”¹.

Cine, m-am întrebat, este acest Isaac care scrie despre compătimire cu un simț al unității cosmice atât de puternic? Pe moment nu puteam să-mi domolesc curiozitatea, totuși voiam aflu cât mai multe despre Isaac Sirul.

Nu am așteptat mult timp până ce l-am întâlnit din nou. Pe când citeam opera de căpătâi a lui Vladimir Lossky, *Teologia mistică a Bisericii de Răsărit*, l-am găsit pe Sfântul Isaac Sirul menționat în multe pagini. Am fost deosebit de impresionat de anumite cuvinte ale lui Isaac, citate de Lossky, despre

---

¹ Isaac, *Cuvântul* I/71 (344-345) [Sfântul Isaac Sirul, *Cuvinte despre sfintele nevoițe*, *Cuvântul* 81, traducere de pr. Dumitru Stăniloae, în *Filocalia*, volumul X, EIBMBOR, București, 1981, p. 393. Precizăm că majoritatea citatelor din prima parte a scrierilor Sfântului Isaac Sirul au fost luate din această ediție; n. trad.].

suferința celor din iad. Conform lui Isaac, cei care pătimesc în gheenă sunt pedepsiți nu de mânia divină, nici de dorința lui Dumnezeu de a răsplăti fiecăruia după dreptate – căci la Dumnezeu nu există cruzime sau sete de răzbunare –, ci de „biciul iubirii”.

„Căci tristețea întipărită în inimă de păcatul față de dragoste e mai ascuțită decât orice chin. E nebunie să socotească cineva că păcătoșii se lipsesc în gheenă de dragostea lui Dumnezeu... Dar dragostea lucrează în două feluri: pe păcătoși îi chinuiește... iar pe cei ce au păzit cele cuvenite îi veselește.”

Lossky comentează astfel: „Iubirea lui Dumnezeu va fi un chin de nesuportat pentru cei care nu au dobândit-o în-lăuntrul lor”².

Odată în plus, ca și în privința descrierii de către Isaac a inimii compătimitoare, m-am simțit ca și cum cineva ar fi deschis pe neașteptate o fereastră în mintea mea, inundând cu lumină întreaga mea lume lăuntrică. Aceasta este, simțeam, singura interpretare a Judecării și a iadului care are sens. Dumnezeu este iubire, și iubirea Lui este fără de saț; iar această iubire fără de saț este prezentă pretutindeni, chiar și în iad. Însă „dragostea lucrează în două feluri”.

O a treia etapă a întâlnirii mele cu Sfântul Isaac a avut loc atunci când am citit un articol despre teologia lui Isaac despre Întrupare, scris de învățatul romano-catolic Irénée Hausherr³. Nașterea lui Hristos în Bethleem, susține Isaac, reprezintă cel mai fericit eveniment care s-a întâmplat vreodată în întreaga istorie a lumii. Nu este absurd, prin urmare, să atribuim ca motiv pentru acest eveniment, atât de plin de

---

² Vladimir Lossky, *The Mystical Theology of the Eastern Church* (Londra, 1957), p. 243, citând I/28 (p. 141) [*Cuvântul* 84, p. 423].

³ I. Hausherr, „Un précurseur de la théorie scotiste sur la fin de l’Incarnation” (*Recherches de sciences religieuses* 22, 1932), pp. 316-320; retipărit în I. Hausherr, *Études de spiritualité orientale*, Orientalia Christiana Analecta 183 (Roma, 1969), pp. 1-5.

bucurie, ceva care este posibil să nu se întâmple și care, într-adevăr, nici nu ar fi trebuit să se întâmple, anume, păcatul omenesc? Singurul și principalul motiv pentru venirea Mântuitorului pe pământ nu este negativ, ci pozitiv. Rațiunea Înrupării Sale nu este reprezentată de păcatul omenesc, ci de iubirea dumnezeiască: „Spun că a făcut aceasta dintr-un singur motiv: ca să facă cunoscută lumii iubirea Sa”. El nu S-a înrupalat „ca să ne izbăvească din păcate sau pentru altceva, ci numai pentru ca lumea să simtă iubirea lui Dumnezeu pentru creația Sa”⁴.

Din nou, cuvintele Sfântului Isaac au avut imediat noimă pentru mine. Înruparea nu trebuie să fie considerată doar ca un „plan de urgență” conceput de Dumnezeu ca răspuns la cădere; ea este o expresie a firii veșnice a lui Dumnezeu ca iubire ce se dăruiește pe sine. Aici am găsit un sprijin neașteptat pentru concepția scotistă despre scopul Înrupării⁵. Mi-am dat seama însă că Isaac, de fapt, nu punea întrebarea scolastică de mai târziu: „Înruparea ar mai fi avut loc dacă nu ar fi existat căderea în păcat?”. Pentru noi întrebarea aceasta este lipsită de temeii fiindcă singura lume pe care o cunoaștem din experiență personală este o lume căzută, marcată de păcat; iar Părinții în nici un caz nu se preocupă de probleme lipsite de suport real. Nu se întreabă: „Ce s-ar fi întâmplat dacă...”; ei teologhiesc având ca temeii starea noastră prezentă. Prin urmare, cu o reticență patristică autentică, Sfântul Isaac afirmă, de fapt, că motivul pentru care Dumnezeu S-a îmbrăcat cu trup a fost dumnezeiasca Sa iubire.

---

⁴ *Capitolele gnostice* iv. 78 [Isaac Sirul, *Cuvinte către singuratici, Partea a II-a, recent descoperită*, traducere de diac. Ioan I. Ică jr., Editura Deisis, Sibiu, 2003, p. 227. Toate citatele din partea a II-a a scrierilor Sfântului Isaac Sirul sunt luate din această ediție, n. trad.].

⁵ Mai multe temeii se pot găsi la contemporanul lui Isaac, Sfântul Maxim Mărturisitorul: vezi George Florovsky, „*Cur Deus Homo? The Motive of the Incarnation*”, în Florovsky, *Collected Works*, vol. 3 (Belmont, Nordland: 1976), pp. 163-170.

O singură temă străbătea primele mele trei întâlniri cu Isaac: întâietatea iubirii. Iubirea este cea care oferă o explicație – pe cât poate fi de posibilă o explicație – pentru facerea lumii și Întruparea lui Hristos. Iubirea este cea care ne mobilizează, așa cum nimic altceva n-o poate face, să îmbrățișăm cu compasiune și să transfigurăm suferința lumii. Și logica iubirii dumnezeiești este cea care oferă o cheie de dezlegare pentru taina întunecată a iadului. Mai mult, ce m-a impresionat nu a fost doar locul central pe care Isaac îl acordă iubirii, ci sinceritatea, simplitatea și intensitatea cu care vorbește despre iconomia iubitoare a lui Dumnezeu. Nicicând înainte, în afara Sfintei Scripturi, nu mai întâlnisem pe cineva care să spună atât de multe în atât de puține cuvinte.

La puțin timp după cele trei întâlniri cu Isaac, am aflat de traducerea *Tratatelor sale mistice*, realizată de A.J. Wensinck. Pe acestea le-am citit, uneori cu consternare, dar întotdeauna cu râvnă mistuitoare. Am umplut numeroase fișe de lectură cu citate din text. Când am ajuns la sfârșitul lucrării, chiar și după patru sute de pagini, însetam după mai mult. Din prefața lui Wensinck și din alte lucrări am aflat cine fusese Isaac: un monah care a trăit în Mesopotamia în secolul al VII-lea, episcop pentru scurtă vreme al orașului Ninive și sihastru în munți în ultimii ani ai vieții sale. Am aflat că aparținuse Bisericii Răsăritului, numită în mod obișnuit „nestoriană”. Însă, așa cum am înțeles treptat, aceasta nu însemna că Isaac însuși sau comunitatea bisericească de care aparținuse trebuiau condamnați ca eretici.

A trebuit să-mi adun informații despre Isaac, aceasta acum mai bine de o generație, din numeroase surse împrăștiate. Iată că, în sfârșit, avem la dispoziția noastră o carte unică, ce ne oferă o prezentare echilibrată și cuprinzătoare a vieții, contextului istoric și învățaturii Sfântului Isaac Sirul. Ilarion Alfeyev procedează în mod înțelept, lăsându-l pe Isaac să vorbească pentru sine. Cartea este plină de citate bine alese, în care poate fi auzit cu limpezime glasul autentic al lui Isaac.

Părintele Ilarion a avut marele avantaj de a se fi folosit de partea a doua a scrierilor Sfântului Isaac, despre care mult timp s-a crezut că a fost pierdută, dar care a fost recent redescoperită și făcută disponibilă de Dr. Sebastian Brock.

„Eu nu voiesc să măsoz cuvinte, ci să intru în lăcașurile cerești”, spune Isaac; „și pe orice drum care degrabă mă va duce acolo voi merge”⁶. Cuvintele sale pot fi aplicate propriilor scrieri. El nu oferă „cuvinte” sau hărți duhovnicești, sau vreun plan meșteșugit cu atenție pentru călătoria creștină în etape precise. El este intuitiv și nesistematic. Scrierile sale sunt pline de repetiții, schimbări neașteptate, de ziceri epigramatice care nu sunt deplin explicate. Totuși, în spatele acestei aparente lipse a unui sistem, în învățătura sa duhovnicească există o coerență lăuntrică profundă; și mai exact acest aspect îl clarifică pentru noi Părintele Ilarion. Prin gruparea la un loc a afirmațiilor cheie ale lui Isaac despre viața în Hristos, cartea de față ne dezvăluie unitatea și consecvența care impregnează concepția sa duhovnicească.

Sfântul Isaac Sirul a fost un ascet, un sihastru care s-a nevoit în munte, dar scrierile sale au un domeniu de aplicare universal. Ele nu sunt adresate doar pustiei, ci și orașului, nu doar monahilor, ci tuturor celor botezați. El vorbește despre teme relevante pentru fiecare creștin cu o vivacitate pătrunzătoare: despre pocăință și smerenie, despre rugăciune și multe sale forme, atât exterioară, cât și lăuntrică, despre însingurare și comuniune, despre tăcere, minune și extaz. Alături de accentul pe care îl acordă „iubirii luminoase” – ca să folosim propria sa expresie – două lucruri marchează teologia sa duhovnicească mai presus de orice: simțirea lui Dumnezeu ca taină vie și evlavia sa fierbinte față de Mântuitorul Hristos.

---

⁶ I/75 (p. 355). Cf. Wensinck, *Mystic Treatises* 80 (pp. 367-368) [Cuvântul 78, p. 155; traducere modificată. Părintele Stăniloae: „Căci pe toată cărarea mea, pe care mă vei călăuzi, voi merge repede”].

Atunci când Sfântul Grigorie Sinaitul, învățătorul isihast din secolul al XIV-lea, i-a sfătuit pe ucenici ce trebuie să citească, el l-a ales pe Isaac, cu o mențiune specială: „Citiți cărțile Părinților referitoare la liniștire și rugăciune, precum cele ale Sfântului Ioan Scărarul, Sfântului Isaac, Sfântului Maxim...”⁷. Și atunci când, în secolul al XIX-lea, gânditorul slavofil Ivan Kireevski a dorit să evidențieze un singur autor anume care să personifice *par excellence* esența spiritualității ortodoxe, el l-a ales pe Sfântul Isaac Sirul: învățătura sa, în concepția lui Kireevski, este „de la un capăt la celălalt mai profund gândită” decât a oricărui alt Părinte⁸. Cititorii cărții Părintelui Ilarion își vor da seama cu ușurință de ce Grigorie Sinaitul și Ivan Kireevski împărtășeau această convingere.

† **Kallistos,**
Mitropolit de Diokleia

---

⁷ *Despre liniștire: Cincisprezece capete* 11, în *Philokalia: The Complete Text*, tr. G.E.H. Palmer, P. Sherrard și K. Ware, vol. 4 (Londra, 1995), p. 271.

⁸ I. Kireevski, *Opere complete*, vol. 2 (Moscova, 1911), pp. 118-119.

Capitolul al VI-lea

Școala rugăciunii

*„Așa cum nu e nimic care să se asemene cu Dumnezeu,
tot așa nici un lucru sau lucrare nu se aseamănă
cu îndeletnicirea cu Dumnezeu în liniștire.” II/30, 1**

Rugăciunea este, fără îndoială, tema cea mai pe larg discutată în Sfântul Isaac. Dacă citim scrierile sale, ne putem face o imagine clară despre cum el și alți membri ai Bisericii Răsăritului se rugau pe atunci: de asemenea, ne putem face o imagine detaliată despre teoria și practica rugăciunii în întreaga tradiție creștină răsăriteană. Această claritate este motivul pentru care scrierile lui Isaac au reprezentat o școală de rugăciune pentru contemporanii săi și au rămas încă o astfel de școală pentru mulți creștini din diferite părți ale lumii, acolo unde sunt citite cuvintele Sfântului Isaac, iar sfaturile sale puse în lucrare.

În acest capitol, după ce vom discuta teoria despre rugăciune a lui Isaac, vom vorbi despre diferite aspecte exterioare ale rugăciunii și apoi ne vom ocupa de practica rugăciunii înaintea crucii. Citirea Scripturii și privegherea de noapte vor fi analizate ca parte importantă a pravilei zilnice de rugăciune. Vom vorbi, de asemenea, și despre învățătura lui Isaac despre canonul de rugăciune, caracterul universal al rugăciunii, rugăciunea pentru aproapele, pentru Biserică și lume. În partea dedicată concluziilor, ne vom îndrepta atenția către cele mai înalte etape ale rugăciunii, unde rugăciunea omului încetează și devine contemplație.

---

* [p. 30].

1. Rugăciunea

„Rugăciunea”, conform lui Evagrie Ponticul, „este convorbirea minții cu Dumnezeu”¹. Pentru Isaac Sirul, convorbirea (*‘enyana*) minții cu Dumnezeu este cea mai înaltă și cea mai importantă activitate a unui creștin, și nu poate fi comparată cu nici o altă îndeletnicire: „Așa cum nu e nimic care să se asemene cu Dumnezeu, tot așa nici un lucru sau lucrare nu se aseamănă cu îndeletnicirea cu Dumnezeu (*‘enyana d-‘am alaha*) în liniștire”². Prin rugăciune, Isaac înțelege întreaga gamă de activități care însoțesc convorbirea minții cu Dumnezeu:

„Fiecare vorbire ce se face întru ascuns și toată grija înțelegerii drepte a lui Dumnezeu și toată cugetarea la cele duhovnicești își are dreptarul și izvorul în rugăciune și se socotește în lăuntru numelui rugăciunii și se află adunate în lăuntru acestui nume, fie că e vorba de felurile citirilor, fie de glasurile gurii înălțate spre preamărirea lui Dumnezeu, fie de grija întristată de Domnul, fie de închinăciunile trupului, fie de cântarea stihurilor, fie de celelalte din care vine pe rând rugăciunea curată și se naște dragostea de Dumnezeu.”³

Conform concepției tradiționale a gândirii ascetice răsăritene, rugăciunea este temeliea vieții duhovnicești a unui creștin, un izvor și o cauză a tuturor lucrurilor bune. Isaac definește rugăciunea drept

„mijlocul prin care [omul] găsește ajutor și izvor de mântuire și vistierie de încredere și liman izbăvitor de vijelie și lumină celor din întuneric și sprijin celor slabi și acoperământ în vremea

---

¹ *Despre rugăciune* 3 [tradus prin „relația intimă neîncetată a duhului”, de John Eudes Bamberger, *Evagrius Pontikus: Praktikos and Chapters on Prayer*, p. 56].

² II/30, 1 [p. 343].

³ I/63 (303) = PR 63 (439-440) [35, p. 197].

încercărilor și ajutor în ascuțișul bolilor și pavază izbăvitoare în război și săgeată ascuțită împotriva vrăjmașilor și, simplu grăind, că toată mulțimea acestor bunătați își află intrarea în el prin rugăciune”⁴.

În alt loc, el definește rugăciunea drept „o liniștire și o golire a cugetării de toate cele de aici și o inimă ce-și întoarce cu desăvârșire privirea spre nădejdea plină de dor a celor viitoare”⁵.

În vremea rugăciunii, atunci când mintea omului este adunată și toate simțurile sunt în armonie, are loc o întâlnire între Dumnezeu și cel ce se roagă. Aceasta explică de ce toate darurile duhovnicești și vedeniile mistice au fost dăruite sfinților în timpul rugăciunii. În timpul rugăciunii i-a apărut lui Zaharia îngerul și i-a vestit zămislirea lui Ioan Botezătorul⁶; în timpul rugăciunii de la ceasul al șaselea, Petru a primit dumnezeiasca vedenie⁷; îngerul i-a apărut centurionului Corneliu în timp ce se ruga⁸.

„Arhiepiscopul, când intra o dată pe an în Sfânta Sfintelor, în vremea înfricoșătoare a rugăciunii... auzea cuvintele lui Dumnezeu printr-o vedenie înfricoșătoare negrăită și se arunca pe sine pe față. O, ce înfricoșătoare era acea taină, care se sluzea prin aceasta! Astfel, toate vederile arătate sfinților au loc în vremea rugăciunii. Căci ce alt timp e atât de sfânt și de potrivit sfintei primiri a darurilor (harismelor), ca timpul rugăciunii, în care vorbește cineva cu Dumnezeu? Căci în acest timp, în care se fac cererile către Dumnezeu și au loc întâlnirile cu El, omul adună cu silire toate mișcările și gândurile din toate părțile și nu gândește decât la Dumnezeu și inima o are plină de El.”⁹

---

⁴ I/8 (68) = PR 8 (105) [21, p. 113].

⁵ I/71 (345) = PR 74 (508) [81, p. 394].

⁶ Cf. Lc. 1, 10 ș.u.

⁷ Cf. Fapte 10, 9 ș.u.

⁸ Cf. Fapte 10, 3 ș.u.

⁹ I/23 (120-121) = PR 22 (173-174) [32, pp. 178-179, ușor modificat].

Care sunt principalele condiții pe care le necesită rugăciunea curată?

În primul rând, omul trebuie să se roage cu atenție și fără răsândire: activitatea exterioară nu trebuie să ne distragă atenția de la rugăciune. Isaac citează drept pildă un ascet care a spus:

„Mă mir că am auzit pe unii făcând în chiliile lor lucru de mână și putând împlini fără lipsuri și pravila lor, fără să se tulbure... Cu adevărat zic și eu că de mă duc la apă, mă tulbur în obișnuința mea și în rânduiala ei și sunt împiedicat în lucrarea desăvârșită a minții mele”¹⁰.

În al doilea rând, rugăciunea trebuie făcută cu smerenie. Rugăciunea celui smerit se îndreaptă direct de la gura sa la urechea lui Dumnezeu¹¹.

„Când vei veni înaintea lui Dumnezeu prin rugăciune, fă-te în gândirea ta ca o furnică și ca cele ce se târăsc pe pământ și ca un vierme și ca un prunc care se bâlbâie. Și nu spune înaintea Lui ceva bizuit pe cunoștință, ci apropie-te de Dumnezeu și umblă înaintea Lui cu cuget de prunc, ca să te învrednicești de părinteasca purtare de grijă, ce se îndreaptă de la părinți spre fiii lor încă prunci.”¹²

În al treilea rând, omul trebuie să se roage cu duioșie adâncă și lacrimi. Simțirea durerii inimii, însoțită de nevoința trupească – adică închinăciunile – trebuie să devină parte componentă a rugăciunii: „Toată rugăciunea în care nu se trudește trupul și nu se necăjește inima se socotește ca un făt lepădat. Căci rugăciunea aceasta este fără suflet”¹³. În același timp, spune Isaac citându-l pe Evagrie, „rugăciunea este o bucurie ce înalță mulțumiri”¹⁴. Combinația paradoxală

¹⁰ I/21 (108) = PR 18 (146) [77, p. 384].

¹¹ I/6 (59) = PR 6 (93).

¹² I/72 (351) = PR 77 (524) [19, p. 96].

¹³ I/21 (107) = PR 65 (446) [76, p. 382].

¹⁴ I/8 (68) = PR 8 (106) [21, p. 113]. Cf. Evagrie, *Despre rugăciune* 15: „Rugăciunea este roada bucuriei și mulțumirii” [Bamberger, p. 58].